

tango. Ka patai atu maua kia Te Parete "A, i te hoaturanga i nga Marihia noho whenua ki runga ki taua Poraka, a na o tatou hoa te whenua, a i penei, i tangohia e tatou te whenua o a tatou hoa, me te kore hoatu?" Ka utua e ia, "Ko ia tena, a i muri i to ratou whakarereanga i runga i te tono o te Kawanatanga." Kahore i tatu noa ta maua rapurapu mo te tika o tenei whakanoho i te Marihia, e tika ana ranei i runga i te Ture: otira i ki atu maua, era e hoatu he whakaritenga kia ratou.

I riro i te hoko a te Kawanatanga tetahi whenua ko Waipuku-Patea te ingoa. Ko nga eka e tata ana ki te 20,000. I purutia tetahi Rahui e ratou, a ko ona eka 700, a ko te wahi i whakaritea ko uta o te awa o Patea. Kahore he takoha i utua atu ki nga tangata Maori mo tenei 700 eka, i puritia atu hoki ena eka i nga eka i hokona. Meake ka hiahia te Rana Poati (Land Board), ki te whakatakoto i te taone o Stratford. I mohio ratou kei runga taua taone i te Rahui a i ta ratou aroaro tonu te mapi. I hiahia nga tangata Maori ki te reti atu i taua whenua. I ki atu a Meiha Paraone kei te hiahitia taua wahi hei Taone, a me tuku atu a ia i tetahi 700 eka i tetahi wahi ke, kahore i whakaaetia. A kahore a Meiha Paraone i whakaae ki te reti. Tera tetahi tiaki (cheque) a te hunga e hiahia ana kia retia mai taua whenua, e whanga ana kia tuaruatia te tuhi o te ingoa ki runga kia mana ai. Ki ana a Meiha Paraone kahore a ia e tuhi ki te kore ratou e whakaae. E ki ana a Pepe Heke "No kona ka mohio matou kua riro te whenua, a ka ki atu 'e pai ana, me whakarongo matou ki to tono.'" Ko etahi o nga tangata Maori i whakaae. Engari i whakaae i runga i to pakeke mai. E ki ana a Meiha Paraone, "I whakaaturina atu e ahau ki nga tangata Maori, kahore te Kawanatanga e whakaae ki te Rahui, a e hiahia ana kia nukuhia ketia he wahi ke; he whenua riro i te rau o te patu, a e tika ana kia penatia."

E mea ana maua, kahore tenei i tika i runga i te Ture. I Oketopa 1875, i Panuitia te Waipuku-Patea Poraka "me te kape i nga eka 700, hei Rahui mo nga tangata Maori i kiia kua riro i runga i nga tikanga o te Ture mo nga Mahi Nunui o te Koroni." I utua ki tetahi wahi o te 750,000 pauna moni o te Pooti o te Paremete. Ko te panuitanga anake te take i pa ai te Rana Poati ki te whenua, a i taua mea ma te panuitanga i runga i tetahi Ture e tuku te tikanga ki a ratou mahi ai. Kahore he mana hei tango i te Rahui kua whakaaetia nei e te pukapuka hoko, e te Karauna. Tera e puta te rapurapu i runga i te Ture mo tetahi wahi o te whenua e tu nei te Taone o Stratford.

Ko ta maua korero whakamutunga i enei tu korero, ko te korero mo te Rangatira nei mo Taurua. I ki a ia kua whakamamaetia a ia, a i ki kia whakaarohia mai a ia i runga i te kupu a Te Retimana i te tau 1867, ko nga kupu enei "ka ata ki marire atu ahau ki a koe mo te whenua i waenganui o nga awa o Patea o Whenuakura, engari ko te wahi whenua mo te taone o Patea kahore, ko tera atu mau." Ka patai maua kiu Taurua "I puta to tono ki a Te Hiana i te wa i tu ai a ia hei Minita Maori?" Ka ki mai "Ae, i ki atu ahau ki a Te Hiana, kia Meiha Paraone. Ka puta he Komihana ka puta taku tono, a mau tonu taku tono, a ka tono ano a mutu noa nga Komibana." I ki atu maua "Me mohio koe ko nga kupu a Te Retimana, a ko nga whakariteritenga o mua o te whawhai tuarua i whakakorea e taua whawhai." Otira, i ki atu maua me whai whakaaro ano ki a ia, notemea kua whakamamaetia a ia, a kua noho pai ki muri iho; otira ko te tino take ko te iti o te whenua kua rahuitia mana, a nui atu ma nga Rangatira kua uru tabi nei me ia ki te whawhai mai, otira kahore rawa ratou i whakamamaetia.

Kua kitea e maua i puta ano te kupu hoatu a Te Hiana ma Taurua, otira ko tana i whakaaro ai ko te hoatu karauna karaati. I te tukunga e te mapi o te whenua i waenganui o Patea me Whenuakura awa, i ki te apiha mahi whenua ko te tikanga o taua mapi "Kia ahei ai a Te Hiana te tiro-tiro mo tetahi karaati whenua ki te Rangatira o Pakakohi, a Taurua, hei whakarite i tona mahi i mahia mai e ia i muri o to ratou hoki tahi mai ko tona Hapu i Otakou.

Tera ano etahi mea hei whakaaro iho ma maua i runga i nga takoha i hoatu kia Taurua, i mua o ta maua tino whakaputa kupu atu ki a koe, e Te Kawana.

II. TE WHAKARITERITENGA I TE WHENUA.

(1.) *Te Whenua i toe ki a Maua hei Mahinga.*

Ko te mahi tuatahi ma maua ko te kimi i nga whenua atea o muri iho o te whakariterite i nga whenua me whakarite. Ka tukua atu e maua ki a koe, e Te Kawana, tetahi mapi i unga e maua kia hangaia, a e whakaatu ana i runga i te kara nga mea nui hei maharatanga i runga i te whenua riro i te rau o te patu.

Me ki tonu maua inaianei, ko te whenua pai e toe ana ki a maua inaianei e rahi ake ana i te 20,000 eka, i ta maua i whakaaro ai i ta maua pukapuka tuarua; kua haerea te whenua, a kua kitea e pai ake i te mea i whakaarohia i mua. Ki te wehewehea te whenua i te taha ki te Tonga o te whenua takoto pai o Nu Paremete, ki nga wehewehenga nui kia rua, i ki maua i taua korero, ko te whenua pai i te wehewehenga ki Waimate Mania (kei waenganui o nga awa o Waingongoro me Oeo), e tae ki te 120,000 eka. A, i te wehewehenga ki Paribaka (i waenganui o Oeo me Hangatahua awa), e tae ki te 125,000 eka. Ko te mea pai kia ata tirohia te nui o te whenua o waenga o Parinihi me Waitotara.

1. *Whenua ki te Hauraro o Waitara, a ki te Rawhiti o te ara ki te Maunga.*

Me ata ki marire, ko te whenua pai i toe ki waho o te whenua noho pai i te taha ki te Hauraro o Waitara, me waiho ena hei whakarite i nga kupu hoatu a te Kooti raua ko te Kawanatanga, a me nga kupu hoatu i waenganui o 1866, me 1868. I pataia e maua te Kairuri whenua Tumuaki mo te utu o nga Poraka kua oti te hoko i tenei takiwa. Ka kiia mai e ia ko te ahua o te whenua nui i te taha ki te Hauraro o te Onaero-Urenui Poraka (he mea ma i runga i te mapi), he ngaherehere, a he pupepuke katoa, engari e 2,000 e 3,000 eka ranei o waenganui o te awa o Urenui o Mimi me te awaawa o te Mimi he pai. He whenua papai kei te Rimutauteka Poraka 17,000 eka, i te awa o Waitara, e toru e wha pea maero ki te Hauraro, ahu ki te Rawhiti o Inglewood. Otira kahore i ahatia i raro i nga tikanga o muri ake nei, na Te Parete i korero mai "Tera tetahi tikanga i puta kia Mere Poka, wahine rangatira o Pukerangiora. I whakaaetia ko te whenua katoa i te taha ki te Tonga o te awa o Waitara me waiho marire kia rite te tikanga, a ma nga Maori kia riro ia tatou. Ko taua whenua na Pukerangiora, Otaraoa, Ngatirahiri me Manukorihi. Ko te mea tika, me whakarite ano ratou, a whakaae ana ahau e kore ahau e pa ki taua Poraka, otira me waiho ki te Kawanatanga te whakahoki ki nga Maori, te kore ranei." Ko te whakatau o te 2,008 eka ki nga tangata o Pukerangiora, me whakarite